

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Αφιερωματικός τόμος
στην Καθηγήτρια
Μαίρη Ιωαννίδου-Κουτσελίνη

Λευκωσία * 2018

Μαρία Ηλιοφώτου
Τμήμα Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αναστασία Αθανασούλα-Ρέππα
Ανώτερη Σχολή Παιδαγωγικών και Εκπαίδευσης

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΛΑΔΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ:

Οι αντιλήψεις των φοιτητριών του Τμήματος Επιστημών
της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ευρήματα ερευνών σε διάφορες χώρες υποδεικνύουν ότι η επιλογή κλάδου σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση επηρεάζεται από στερεότυπα φύλου. Είναι γνωστό ότι οι γυναίκες επιλέγουν επαγγέλματα που θεωρούνται κατάλληλα για το φύλο τους, όπως η νοσηλευτική και τα παιδαγωγικά. Το κεφάλαιο διερευνά την αντίληψη του ρόλου του φύλου στην επιλογή των παιδαγωγικών ως κλάδου σπουδών και την αναμενόμενη επίδρασή του στις προοπτικές σταδιοδρομίας των γυναικών αποφοίτων. Διεξήχθησαν εις βάθος συνεντεύξεις με δέκα φοιτήτριες του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου. Σύμφωνα με τις ερωτηθείσες η επιλογή των παιδαγωγικών επηρεάστηκε κυρίως από εσωτερικά κίνητρα συνδεδεμένα με την ικανοποίηση από την εργασία με παιδιά. Ενώ οι φοιτήτριες υποστήριζαν ότι το φύλο τους δεν επηρέασε την επιλογή τους σε μεγάλο βαθμό, πίστευαν ότι, σε γενικές γραμμές, το φύλο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επιλογή των παιδαγωγικών στην Κύπρο. Τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι οι γυναίκες είχαν την τάση να απορρίπτουν το ρόλο του φύλου στις δικές τους επιλογές και

επιτεύγματα εκπαίδευσης/καριέρας, ενώ αναγνώριζαν τη σημασία των στερεοτύπων φύλου στις ζωές των άλλων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έρευνα για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των νέων αποδίδει μεγάλη σημασία σε διάφορους παράγοντες επιρροής, οι οποίοι περιλαμβάνουν προσωπικές και κοινωνικές μεταβλητές. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται από τους υποψήφιους φοιτητές ανώτερης εκπαίδευσης καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη μελλοντική τους απασχόληση και καριέρα. Στην επιλογή κλάδου σπουδών, οι υποψήφιοι φοιτητές συχνά επηρεάζονται από κοινωνικές προσδοκίες και στερεότυπα σχετικά με το ρόλο των δύο φύλων στην κοινωνία. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές στις επιλογές καριέρας ανδρών και γυναικών, καθώς τα κορίτσια τείνουν να επιλέγουν κλάδους σπουδών ή/και επαγγέλματα που θεωρούνται κατάλληλα για το φύλο τους και δεν έρχονται σε σύγκρουση με τα σχέδιά τους για τη δημιουργία οικογένειας (Marini, 1978). Το φύλο τους έτσι περιορίζει τις προσδοκίες τους, πράγμα που δεν ισχύει για τα αγόρια. Οι επιλογές αυτές είναι σημαντικές γιατί επιτρέπουν σε μεγάλο βαθμό την αναπαραγωγή της έμφυλης διαστρωμάτωσης αφού τα παραδοσιακά «γυναικεία» επαγγέλματα τείνουν να είναι κορεσμένα, με χαμηλότερες απολαβές και λιγότερες ευκαιρίες ανέλιξης σε σχέση με τα επαγγέλματα που είναι σχετικά ανδροκρατούμενα.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, αρκετές έρευνες έχουν επιχειρήσει να εξετάσουν τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή των παιδαγωγικών ως κλάδου σπουδών. Η υπερεκπροσώπηση των γυναικών στον εκπαιδευτικό πληθυσμό θεωρείται αιτία ανησυχίας σε πολλές χώρες, με τους φορείς χάραξης πολιτικής να στοχεύουν σε αύξηση του αριθμού των ανδρών

εκπαιδευτικών. Ωστόσο, η «θηλυκοποίηση» της εκπαίδευσης δε φαίνεται να επεκτείνεται σε ηγετικές θέσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα. Παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών σε πολλές χώρες, συχνά υποεκπροσωπούνται σε ηγετικές θέσεις (Blackmore, 1994 · Coleman, 2001, 2007 · Shakeshaft, 1987). Η περιθωριοποίηση των γυναικών στην εκπαιδευτική ηγεσία αποδίδεται στις επαγγελματικές φιλοδοξίες τους, οι οποίες διαμορφώνονται πριν από την είσοδό τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Έρευνες επισημαίνουν την πολύ μεγάλη επίδραση του φύλου στις φιλοδοξίες σταδιοδρομίας (βλέπε, για παράδειγμα, Dolan κ.α., 2011 · Metz κ.α., 2009 · Wang & Fwu, 2002). Οι άνδρες φαίνεται να στοχεύουν σε υψηλότερα προσόντα και υψηλότερες θέσεις από τις γυναίκες, οι οποίες είναι ικανοποιημένες με μία ασφαλή θέση εργασίας που παρέχει σταθερότητα όσον αφορά την απασχόληση και τις συνθήκες εργασίας. Ως αποτέλεσμα, οι γυναίκες συχνά επιλέγουν κλάδους σπουδών που είναι λιγότερο ανταγωνιστικοί και απαιτητικοί, και συμβαδίζουν περισσότερο με κοινωνικά στερεότυπα για το φύλο τους. Συνεπώς, τα αγόρια υπερεκπροσωπούνται στους τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας, ενώ οι γυναίκες περιορίζουν τις φιλοδοξίες τους στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Το έλλειμμα στις προσδοκίες των γυναικών έχει αρνητικό αντίκτυπο στις προοπτικές σταδιοδρομίας τους αφού καταλήγουν να μένουν μακριά από τους κλάδους που προσφέρουν τις υψηλότερες αποδόσεις στην αγορά εργασίας.

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη μελέτη των επιδράσεων του φύλου στις φιλοδοξίες σταδιοδρομίας και προσδοκίες των φοιτητριών στην Κύπρο, μέσα από μία διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την επιλογή των παιδαγωγικών ως κλάδου σπουδών. Συγκεκριμένα, η έρευνα εξετάζει τις αντιλήψεις των φοιτητριών του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής

του Πανεπιστημίου Κύπρου, σχετικά με την επίδραση του φύλου, καθώς και άλλων παραγόντων, στην απόφασή τους να επιλέξουν τα παιδαγωγικά (Δημοτική ή Προδημοτική εκπαίδευση) ως κλάδο σπουδών. Επίσης εξετάζεται η επίδραση του φύλου στη μελλοντική εξέλιξη της σταδιοδρομίας των φοιτητριών, όπως την αντιλαμβάνονται οι ίδιες. Η Κύπρος θεωρείται ότι αποτελεί μία ενδιαφέρουσα περίπτωση για έρευνα αφού η μεγάλη πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, τόσο της δημοτικής όσο και της προδημοτικής εκπαίδευσης, είναι γυναίκες. Το 2015, περίπου το 82% των εκπαιδευτικών της δημοτικής εκπαίδευσης και το 99,7% των εκπαιδευτικών προδημοτικής εκπαίδευσης ήταν γυναίκες (Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, 2017). Η διδασκαλία στα δημόσια σχολεία προσφέρει ελκυστικούς όρους και συνθήκες απασχόλησης για τις εργαζόμενες μητέρες, όπως μεγάλες περιόδους διακοπών, μικρές εργάσιμες ημέρες (από τις 7.30 π.μ. έως τις 1.00 μ.μ. στη δημοτική εκπαίδευση), και ένα συγκριτικά ελκυστικό σύστημα αποδοχών. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα έρευνα επιχειρεί να διερευνήσει το βαθμό στον οποίο οι φοιτήτριες του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου θεωρούν ότι το φύλο είχε σημαντικό ρόλο στην επιλογή κλάδου σπουδών, και την αναμενόμενη επίδρασή του στην εξέλιξη της καριέρας τους.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Έγινε συλλογή ποιοτικών δεδομένων, με σκοπό να διερευνηθούν οι απόψεις των φοιτητριών σχετικά με το ρόλο του φύλου και των κοινωνικών παραγόντων στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των γυναικών στην Κύπρο. Πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις με συνολικά δέκα φοιτήτριες, εκ των οποίων επτά σπούδαζαν στη δημοτική εκπαίδευση και τρεις στην προδημοτική εκπαίδευση στο Τμήμα Επιστημών

της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου. Από τις ερωτηθείσες, δύο ήταν στο δεύτερο έτος σπουδών, τρεις στο τρίτο έτος και οι υπόλοιπες πέντε στο τέταρτο και τελευταίο έτος σπουδών. Κατά την επιλογή του δείγματος, εξαιρέθηκαν οι πρωτοετείς φοιτήτριες αφού θεωρήθηκε λιγότερο πιθανό να είναι σε θέση να αξιολογήσουν την εμπειρία τους με το συγκεκριμένο κλάδο σπουδών. Για τον ίδιο λόγο, επιλέγηκαν περισσότερες τεταρτοετείς φοιτήτριες για τις συνεντεύξεις. Οι φοιτήτριες επιλέγηκαν τυχαία από καταλόγους φοιτητών του δεύτερου, τρίτου και τέταρτου έτους.

Στις συνεντεύξεις, οι ερωτηθείσες κλήθηκαν να απαντήσουν επτά ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, οι οποίες σχετίζονταν με τις απόψεις τους σχετικά με το ρόλο του φύλου και των κοινωνικών παραγόντων στην επιλογή των παιδαγωγικών. Στην πρώτη ερώτηση, οι φοιτήτριες κλήθηκαν να συζητήσουν τους λόγους για την επιλογή των παιδαγωγικών ως κλάδου σπουδών. Δεν αναφέρθηκαν συγκεκριμένοι λόγοι στις ερωτηθείσες, προκειμένου να τους επιτραπεί να εκφράσουν τις απόψεις τους χωρίς επηρεασμό. Η δεύτερη ερώτηση αφορούσε το βαθμό στον οποίο οι κοινωνικές προσδοκίες και τάσεις είχαν επηρεάσει την επιλογή των φοιτητριών, ενώ στη τρίτη ερώτηση οι ερωτηθείσες κλήθηκαν να επικεντρωθούν στην οικογένεια ως πηγή επιρροής.

Στην τέταρτη ερώτηση, οι ερωτηθείσες κλήθηκαν να συζητήσουν το βαθμό στον οποίο το φύλο τους είχε επηρεάσει την επιλογή κλάδου σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η πέμπτη ερώτηση επικεντρώθηκε, επίσης, στις επιδράσεις του φύλου αλλά έμμεσα, υπό την έννοια ότι ζήτησε από τις ερωτηθείσες να συζητήσουν τις επιδράσεις του φύλου όχι μόνο στην περίπτωση τους, αλλά γενικά. Η υποβολή της ερώτησης στο τρίτο πρόσωπο επιτρέπει στα άτομα να αποφύγουν την εξομίσχυση και να εκφράσουν τις απόψεις τους πιο ελεύθερα.

Αυτό το είδος προβολικής τεχνικής είναι αναγκαίο στην περίπτωση ευαίσθητων θεμάτων, όπου οι συμμετέχοντες πιθανόν να μην θέλουν να παραδεχτούν ορισμένες τάσεις στη λήψη απόφασης ή/και συμπεριφοράς, οι οποίες μπορεί, κατά τη γνώμη τους, να αποκαλύψουν τις αδυναμίες τους. (Για τη χρήση των προβολικών τεχνικών στην εκπαιδευτική έρευνα, βλέπε, Catterall & Ibbotson, 2000). Στην έκτη ερώτηση, οι φοιτήτριες ρωτήθηκαν κατά πόσο θα επέλεγαν τον ίδιο κλάδο σπουδών σήμερα, παρέχοντας έτσι πληροφορίες σχετικά με το βαθμό ικανοποίησης με την επιλογή τους. Τέλος, η έβδομη ερώτηση αναφερόταν στο βαθμό στον οποίο οι ερωτηθείσες ανέμεναν ότι το φύλο τους θα είχε επίδραση στην καριέρα τους (η οποία ορίστηκε ως πρόοδος και ανάπτυξη στο χώρο εργασίας).

Όσον αφορά τις μεθόδους ανάλυσης, τα δεδομένα υποβλήθηκαν σε Ανάλυση Περιεχομένου. Όλες οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν για τους σκοπούς της ανάλυσης. Μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων, τα δεδομένα αναλύθηκαν μέσω της συνεχούς συγκριτικής μεθόδου όπου η θεωρία οριοθετείται, με τα δεδομένα να οδηγούν στην θεωρία και όχι το αντίστροφο (Glaser & Straus, 1967). Με αυτόν τον τρόπο, τα δεδομένα αναλύθηκαν επαγωγικά και χρησιμοποιήθηκαν για την εξαγωγή βασικών εννοιών.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η πρώτη ερώτηση αφορούσε τους λόγους για την επιλογή των παιδαγωγικών ως κλάδου σπουδών. Οι κύριοι λόγοι που αναδείχθηκαν από τις ερωτηθείσες είναι η επιθυμία τους να διδάσκουν και να εργάζονται με παιδιά. Μερικές φοιτήτριες δηλώνουν ότι είχαν πάντα την επιθυμία να διδάσκουν και ποτέ δεν εξέτασαν άλλη επιλογή καριέρας. Έτσι, η επιλογή των παιδα-

γωγικών φάνηκε να βασίζεται σε εσωτερικά κίνητρα, όπως φαίνεται και από τα ακόλουθα σχόλια.

— Πρώτα-πρώτα, επέλεξα τον κλάδο για εμένα, μου άρεσε από πάντα. Προσωπικά δεν φαντάζομαι τον εαυτό μου να κάνει κάτι άλλο. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Δεν μπορούσα να φανταστώ τον εαυτό μου κάπου αλλού. Μόνο σε μία τάξη με παιδιά. Επειδή μου αρέσουν οι μικρές ηλικίες επέλεξα το επάγγελμα του νηπιαγωγού. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, προδημοτική εκπαίδευση)

Ένας μικρός αριθμός φοιτητριών αναγνωρίζει τη σημασία των εξωτερικών κινήτρων στην επιλογή κλάδου σπουδών. Δύο ερωτηθείσες αναφέρονται στις ώρες εργασίας, ενώ μία σημειώνει τον ικανοποιητικό μισθό που αναμένει να λάβει. Μόνο μία φοιτήτρια συνδέει την επιλογή της με το φύλο της, λέγοντας ότι η διδασκαλία είναι κατάλληλη για τις γυναίκες. Ωστόσο, τονίζει ότι αυτό δεν ήταν ο κύριος λόγος για την απόφασή της.

— Μπορώ να πω ότι...ήταν καλό επάγγελμα για μία γυναίκα. Από μικρή αυτό άκουγα. Αλλά δεν ήταν ο κύριος λόγος αυτός. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

Όσον αφορά την επίδραση των κοινωνικών προσδοκιών και τάσεων στην επιλογή τους, κάποιες ερωτηθείσες αναφέρουν ότι έχουν επηρεαστεί σε κάποιο βαθμό. Σε αυτό το σημείο, οι φοιτήτριες είναι πιο πιθανό να αναφερθούν στο φύλο τους ως σημαντικό παράγοντα, παρόλο που οι απαντήσεις τους δείχνουν ότι είναι απρόθυμες να αναγνωρίσουν το ρόλο του στη δική τους προσωπική διαδικασία λήψης απόφασης.

— Εεε... νομίζω πως ναι! Δηλαδή, μπορεί, μπορεί αρχικά να ήθελα να γίνω εκπαιδευτικός. Στην Κύπρο θεωρείται καλό επάγγελμα λόγω του οικονομικού, έχει καλοκαιρινές διακοπές. Όλα αυτά δίνουν κάποιο κύρος στο συγκεκριμένο επάγγελμα. Έπαιξε σίγουρα ρόλο... σίγουρα έπαιξε ρόλο. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Ε... η αλήθεια είναι ότι γύρω από το επάγγελμα νομίζω επικρατεί ότι για μια γυναίκα είναι καλό να το συνδυάσει για οικογένεια αλλά σε εμένα όχι σε μεγάλο βαθμό. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Ε... να πω κάτι...στην αρχή ήθελα να πάω γιατρός. Αλλά άκουγα από γιατρούς ότι δεν είναι καλό για τα κορίτσια, είναι δύσκολα τα ωράρια. Δεν ήμουν απόλυτη αν θα πάω γιατρός ή δασκάλα. (Φοιτήτρια δεύτερου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

Έξι ερωτηθείσες δηλώνουν ότι δεν έχουν επηρεαστεί από τις κοινωνικές τάσεις σε οποιονδήποτε βαθμό και ότι η επιλογή που έχουν κάνει είναι εξ ολοκλήρου δική τους. Στις απαντήσεις τους, αναφέρονται στη δύναμη της εσωτερικής υποκίνησης, η οποία παρουσιάζεται για άλλη μία φορά ως ο κύριος λόγος για την επιλογή του επαγγέλματος αν και ταυτόχρονα αναγνωρίζουν τις κοινωνικές πιέσεις για αυτή την επιλογή.

— ... αυτό είναι που κάποτε λέω, ναι, και η επιθυμία μου πραγματοποιήθηκε αλλά πιστεύω ότι ικανοποίησα και τα άτομα γύρω μου. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

Όταν ρωτήθηκαν σχετικά με τη σημασία της οικογένειας ως παράγοντα επηρεασμού, οι φοιτήτριες εκφράζουν διαφορετικές απόψεις, παρόλο που οι περισσότερες δίνουν έμφαση στην ανεξαρτησία τους από τις οικογένειές τους. Ωστόσο, αρκετές ερωτηθείσες τονίζουν ότι είχαν τη στήριξη της οικογένειάς τους, ενώ άλλες επέλεξαν κλάδους σπουδών που δεν απέκλιναν σημαντικά από τις επιθυμίες της οικογένειας. Για παράδειγμα, δύο φοιτήτριες της προδημοτικής εκπαίδευσης σημειώνουν ότι η οικογένειά τους είχε μία προτίμηση για τη δημοτική εκπαίδευση, αλλά αντ' αυτού επέλεξαν την προδημοτική.

— Όχι, γιατί η οικογένεια μου ήθελε να γίνω δασκάλα λόγω οικονομικών συνθηκών αλλά εγώ προτίμησα την ηλικία των 3-

6 χρονών γιατί μου άρεσε πιο πολύ. Ήταν καθαρά δική μου απόφαση. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, προδημοτική εκπαίδευση)

— Μπορώ να πω καθόλου. Μου είπαν αυτό που θέλεις εσύ αυτό να κάνεις. Δεν έπαιξαν ρόλο στην επιλογή μου. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Το συζητήσαμε σίγουρα με τον πατέρα κυρίως. Συμφώνησαν μαζί μου αλλά δεν με πίεσαν να επιλέξω δασκάλα, μου είπαν ότι δασκάλα είναι πιο εύκολο να κάνεις οικογένεια. Όμως λίγο με επηρέασαν. (Φοιτήτρια δεύτερου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

Όσον αφορά την επίδραση του φύλου στην επιλογή των παιδαγωγικών, οι περισσότερες ερωτηθείσες απορρίπτουν την ιδέα ότι το φύλο τους έπαιξε ρόλο στη διαδικασία λήψης απόφασης που προηγείται της εισόδου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αν και αναγνωρίζουν ότι τα παιδαγωγικά δεν επιλέγονται από πολλούς άνδρες ως κλάδος σπουδών, οκτώ ερωτηθείσες δηλώνουν ότι δεν έχουν επηρεαστεί από το φύλο τους. Σε γενικές γραμμές, οι ερωτηθείσες τείνουν να αποφεύγουν να αναφέρονται στη δική τους κατάσταση για την απάντηση της παρούσας ερώτησης. Στις πλείστες περιπτώσεις αναφέρονται στην ανάγκη να αποφεύγονται οι διακρίσεις, θεωρώντας τους άνδρες και τις γυναίκες εξίσου ικανούς στο χώρο εργασίας. Επιπλέον, μερικές φοιτήτριες δηλώνουν ότι το φύλο τους δεν τις έχει επηρεάσει, αλλά την ίδια στιγμή, παραδέχονται ότι θα είχαν εξετάσει διαφορετικές επιλογές αν ήταν άνδρες.

— Ε... όχι. Παρόλο που βλέπω ότι δεν το επιλέγουν πάρα πολλοί άνδρες. Διαφωνώ. Θεωρώ ότι μπορούν και οι άνδρες και οι γυναίκες να κάνουν το ίδιο πράγμα χωρίς να έχουν διαφορές στη διδασκαλία. (Φοιτήτρια δεύτερου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Δεν νομίζω ότι έχει σημασία το φύλο αν και λίγοι άνδρες επιλέγουν το συγκεκριμένο επάγγελμα. Αλλά δεν θεωρώ ότι έχει σημασία αν είσαι άνδρας ή γυναίκα. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, προδημοτική εκπαίδευση)

— Ούτε το φύλο. Τώρα δεν ξέρω αν ήμουν άνδρας τι θα επέλεγα. Δεν ξέρω... Μπορεί άνδρας να μην επέλεγα να γίνω δάσκαλος. (Φοιτήτρια δεύτερου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

Σε σχέση με τις φοιτήτριες της δημοτικής εκπαίδευσης, οι φοιτήτριες της προδημοτικής εκπαίδευσης είναι πιο πιθανό να αναγνωρίσουν την επίδραση του φύλου στην επιλογή του κλάδου σπουδών. Ωστόσο, το κάνουν διστακτικά, αποδεχόμενες μία μικρή επίδραση. Επιπλέον, το γεγονός ότι στην Κύπρο είναι πολύ σπάνιο να φοιτά άνδρας στην προδημοτική εκπαίδευση καθιστά πιο δύσκολο για τις ερωτηθείσες να απορρίψουν την επίδραση του φύλου στην επιλογή κλάδου σπουδών.

— Λίγο πιστεύω επηρέασε. Εντάξει αν ήμουν άνδρας, δεν θα δεχόμουν τη θέση ως νηπιαγωγός σίγουρα. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, προδημοτική εκπαίδευση)

— Πιστεύω ότι επηρεάζει πάρα πολύ. Υπάρχουν κάποια κατεστημένα, κάποια ταμπού που θεωρούν ότι δεν ταιριάζει ο άνδρας να είναι νηπιαγωγός. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, προδημοτική εκπαίδευση)

Οι ερωτηθείσες είναι πιο πιθανό να αναγνωρίσουν τις επιδράσεις του φύλου στην επιλογή των παιδαγωγικών όταν καλούνται να συζητήσουν την επίδραση του φύλου με έμμεσο, μη προσωπικό τρόπο. Στο πλαίσιο αυτό, όλες οι ερωτηθείσες επισημαίνουν τη σημασία του φύλου ως παράγοντα επηρεασμού. Έξι φοιτήτριες θεωρούν ότι είναι πολύ ισχυρός παράγοντας επιρροής, αναφερόμενες σε στερεότυπα φύλου όσον αφορά τα κατάλληλα επαγγέλματα για άνδρες και γυναίκες. Ενώ προηγουμένως αναφέρθηκε ο μικρός αριθμός των ανδρών φοιτητών μόνο σε σχέση με την προδημοτική εκπαίδευση, σε αυτή την

ερώτηση, οι φοιτήτριες επισημαίνουν το γεγονός ότι υπάρχουν πολύ λίγοι άνδρες στα παιδαγωγικά γενικά.

— Εντάξει, η κοινωνία, πιο πολύ τα στερεότυπα, νομίζω ότι επηρεάζει. Δηλαδή, στην Κύπρο δεν υπάρχει νηπιαγωγός άνδρας, δεν υπάρχει γυναίκα πιλότος, δεν υπάρχει... δεν ξέρω, νομίζω επηρεάζει. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Γενικά, στην κοινωνία επικρατεί στερεότυπο. Στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής στο Πανεπιστήμιο στην πλειοψηφία είναι κορίτσια γιατί υπάρχει το στερεότυπο. Γενικά υπάρχει αυτό το στερεότυπο, ότι τα κορίτσια πρέπει να πάνε δασκάλες. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Ε...βλέπω από τα ακροατήρια που κάνω μαθήματα ότι επηρεάζει πάρα πολύ. Έχουμε εφτά άνδρες και εβδομήντα γυναίκες. (Φοιτήτρια δεύτερου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

Απαντώντας την ερώτηση αυτή, καμιά φοιτήτρια δεν απορρίπτει την επίδραση των στερεοτύπων φύλου στην επιλογή κλάδου σπουδών αν και θεωρούν ότι αυτή η επίδραση δεν τις επηρέασε προσωπικά. Σε μία περίπτωση, μία φοιτήτρια αναφέρει ότι ο βαθμός επιρροής εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο οι σχετικές ομάδες αναφοράς, και κυρίως η οικογένεια, έχουν ενισχύσει τα στερεότυπα αυτά. Σε γενικές γραμμές, όμως, οι ερωτηθείσες αναγνωρίζουν την επίδραση των στερεοτύπων φύλου, και σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρονται στην επιρροή τους σε άλλες αποφάσεις, όπως η τοποθέτηση των μαθητών στις τάξεις κατά τη διάρκεια των μαθημάτων της σχολικής εμπειρίας. Με τον τρόπο αυτό, εστιάζουν σε αντιληπτές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών.

— Αν κρίνουμε από τον αριθμό των φοιτητών, στα εξήντα άτομα μακάρι να έχουμε δέκα αγόρια. Άρα, νομίζω ότι παίζει λίγο ρόλο. Αν κρίνω στη σχολική εμπειρία, οι άνδρες φοιτητές τοποθετούνταν στις μεγάλες τάξεις του δημοτικού. Δεν ξέρω... λόγω υπομονής ίσως οι γυναίκες επειδή έχουν το μητρικό έν-

στικτο τα πάνε καλύτερα με παιδιά σε μικρότερη ηλικία. Δεν είμαστε ισάριθμοι στο τμήμα. Ίσως να παίζει ρόλο η προκατάληψη. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

Όταν ρωτήθηκαν κατά πόσο θα επέλεγαν τον ίδιο κλάδο σπουδών αν είχαν την ευκαιρία να αναθεωρήσουν, έξι από τις δέκα ερωτηθείσες απαντούν ότι δεν θα εξέταζαν άλλο κλάδο, παρά την επιδείνωση των προοπτικών απασχόλησης. Οι φοιτήτριες αναφέρονται στην αγάπη και τη δέσμευσή τους στην διδασκαλία για να δικαιολογήσουν την απάντησή τους. Από τις υπόλοιπες, τρεις φοιτήτριες δηλώνουν ότι θα εξέταζαν μία αλλαγή και μία ότι οπωσδήποτε θα επέλεγε ένα διαφορετικό κλάδο. Ο λόγος που δίνεται είναι το γεγονός ότι οι απόφοιτοι δεν μπορούν να αναμένουν διορισμό μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους, λόγω του μεγάλου καταλόγου αναμονής προσοντούχων εκπαιδευτικών. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι, παρά την προοπτική της ανεργίας για τα επόμενα χρόνια (ίσως και δεκαετίες), οι περισσότερες ερωτηθείσες δεν φαίνεται να αμφισβητούν την αρχική τους επιλογή ούτε αναφέρουν άλλους κλάδους σπουδών, τους οποίους θα μπορούσαν να είχαν εξετάσει. Οι απαντήσεις τους δείχνουν ότι αισθάνονται πως προορίζονταν να είναι εκπαιδευτικοί. Η απροθυμία τους να εξετάσουν άλλες επιλογές μπορεί να σχετίζεται με το φύλο τους, υπό την έννοια ότι τα κορίτσια τείνουν να επιλέγουν μέσα από ένα μικρότερο φάσμα εναλλακτικών επιλογών καριέρας σε σύγκριση με τα αγόρια.

— Όπως είπα και πριν μου αρέσει πάρα πολύ. Τα παιδάκια τα μικρά είναι η ζωή μου. Τα αγαπώ πάρα πολύ τα παιδιά και το επάγγελμα αυτό το επέλεξα όπως μου είπε και η μητέρα μου από τον καιρό που η ίδια ήμουν νηπιαγωγείο. Άρα φαίνεται ότι είναι αυτό που πραγματικά μου αρέσει να κάνω. Γι' αυτό θα το επέλεγα σίγουρα. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, προδημοτική εκπαίδευση)

Στην τελευταία ερώτηση, οι φοιτήτριες κλήθηκαν να συζητήσουν την αναμενόμενη επίδραση του φύλου τους στην καριέρα τους. Από τις δέκα ερωτηθείσες, οι έξι πιστεύουν ότι το φύλο τους δεν θα έχει αρνητική επίδραση στην εξέλιξη της καριέρας τους. Θεωρούν ότι οι προσοντούχες γυναίκες δεν έχουν τίποτα να φοβούνται και εμφανίζονται αισιόδοξες για το μέλλον, απορρίπτοντας το ρόλο των στερεοτύπων. Παρόλο που έχουν επίγνωση του γεγονότος ότι οι άνδρες υπερεκπροσωπούνται σε ηγετικές θέσεις στην εκπαίδευση, πιστεύουν ότι τα πράγματα θα αλλάξουν (ή έχουν αλλάξει) για να υπάρξει ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών.

— Όμως είμαι αισιόδοξη ότι δεν θα συμβεί αυτό... Είναι θέμα χαρακτήρα. Όταν κάποιος άνθρωπος καταρτιστεί, όταν έχει τα προσόντα, θα ανελιχτεί. Δεν παίζει ρόλο το φύλο. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Όχι, νομίζω δεν θα παίζει ρόλο. Πιστεύω πέρασε ο καιρός που προωθούνταν οι άνδρες σε διευθυντικές θέσεις. Σήμερα και οι γυναίκες μπορούν να διοικήσουν σχολεία. Ξεπεράστηκε νομίζω το στερεότυπο. Είδα πολλές γυναίκες. Στο μάθημα της οργάνωσης και διοίκησης σε ταινίες είδαμε ότι παλιά προωθούνταν άνδρες. Όμως εγώ βλέπω άλλα. Πιστεύω γίνονται βήματα να ξεπεραστεί αυτό. Ελπίζω μέχρι να έρθει η στιγμή που θα μπω στο χώρο να μην υπάρχουν τέτοιες σκέψεις. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Δεν νομίζω να επηρεάζει. Σήμερα οι γυναίκες βλέπουμε ότι μπαίνουν δυναμικά. Άρα δεν νομίζω να έχει κάποια επίπτωση το ότι είμαι γυναίκα. Ούτως ή άλλως στο επάγγελμα της νηπιαγωγού είναι περισσότερες οι γυναίκες. Άρα δεν νομίζω να επηρεάσει. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, προδημοτική εκπαίδευση)

Τρεις ερωτηθείσες δηλώνουν ότι αναμένουν το φύλο τους να έχει επίδραση στην καριέρα τους. Μία θεωρεί ότι είναι κα-

λύτερο οι εκπαιδευτικοί της προδημοτικής εκπαίδευσης να είναι γυναίκες λόγω του ότι οι γυναίκες εμπνέουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη. Μερικές φοιτήτριες εκφράζουν τον φόβο τους ότι μπορεί να αντιμετωπίσουν εμπόδια που συνδέονται με το φύλο τους, αναφερόμενες στο γεγονός ότι οι γυναίκες πρέπει να εξετάζουν ζητήματα γάμου και οικογένειας σε προγενέστερο σημείο της ζωής τους. Ωστόσο, αναμένουν γενικά να τα ξεπεράσουν και επιλέγουν να ελπίζουν ότι το φύλο τους δεν θα έχει αρνητικές επιδράσεις στην εξέλιξη της καριέρας τους.

— Όμως, αν κάνεις καλά και σωστά αυτό που κάνεις, τότε δεν επηρεάζει το φύλο. Ναι θα προτιμούσαν μια γυναίκα για νηπιαγωγό, για προαγωγή και γενικά για να την προσλάβουν σε ένα νηπιαγωγείο. Εμπνέει εμπιστοσύνη. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, προδημοτική εκπαίδευση)

— Εμ... Δεν ξέρω αν από πλευράς όρεξης, ανεξαρτήτως φύλου, όποιος έχει όρεξη, να έχει περισσότερα προσόντα. Όμως μία γυναίκα έχει περισσότερα καθήκοντα. Είναι μητέρα, έχει να φροντίσει τα παιδιά, το σπίτι. Ίσως να επηρεάσει...οι πλείστες γυναίκες μόλις τελειώσουν το πτυχίο κάνουν μεταπτυχιακό και μετά σκέφτονται να παντρευτούν. Όμως για τον άνδρα δε νομίζω να σκέφτεται άμεσα την αποκατάστασή του ούτε τον νοιάζει και τόσο αν θα συνεχίσει σπουδές για να ανελιχθεί τώρα. Πιο μετά ίσως. (Φοιτήτρια τρίτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

— Εεε....Μια έρευνα που κάναμε στην οργάνωση και διοίκηση είδαμε την αντίφαση ότι αν και λίγα τα αγόρια εντούτοις στις διευθυντικές θέσεις στον κλάδο είναι περισσότεροι οι άνδρες. Άρα, υπάρχει αντίφαση. Όμως, σήμερα δίνονται ίσες ευκαιρίες στο Πανεπιστήμιο και στα μεταπτυχιακά. Νομίζω δεν θα παίξει ρόλο στην ανέλιξή μου το ότι είμαι γυναίκα. (Φοιτήτρια τέταρτου έτους, δημοτική εκπαίδευση)

Όπως φαίνεται από τις απαντήσεις τους στην ερώτηση αυτή.

οι φοιτήτριες απορρίπτουν την ιδέα των εμποδίων που προκύπτουν από το φύλο και όταν αναγνωρίζουν την παρουσία τους, τείνουν να έχουν πίστη στην ικανότητά τους ότι θα τα ξεπεράσουν. Αυτό συμβαίνει παρά το γεγονός ότι γενικά έχουν την επίγνωση της παρουσίας τέτοιων εμποδίων στο εκπαιδευτικό σύστημα.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παρούσα έρευνα επιχείρησε να εξετάσει τις επιδράσεις του φύλου στις επαγγελματικές φιλοδοξίες και προσδοκίες των φοιτητριών στην Κύπρο, σε σχέση με την επιλογή των παιδαγωγικών ως κλάδου σπουδών. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω εις βάθος συνεντεύξεων με δέκα φοιτήτριες του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου αποκαλύπτοντας πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία: Πρώτον, οι ερωτηθείσες φαίνεται να είναι απρόθυμες να αναγνωρίσουν την επίδραση του φύλου στις δικές τους προσωπικές αποφάσεις και επιλογές, πιθανότατα λόγω της επιθυμίας τους να υποστηρίξουν την ανεξαρτησία τους από τις κοινωνικές προσδοκίες και στερεότυπα. Το ίδιο ισχύει και για την οικογένεια, ως πιθανή πηγή επιρροής στα σχέδια των φοιτητριών. Ωστόσο, οι περισσότερες φοιτήτριες επισημαίνουν τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση των γυναικών στο συγκεκριμένο κλάδο σπουδών, αναγνωρίζοντας ότι αυτό είναι το αποτέλεσμα στερεοτύπων όσον αφορά την καταλληλότητα ανδρών και γυναικών για καριέρα στη διδασκαλία. Τα ευρήματα υποστηρίζουν τη χρήση των προβολικών τεχνικών στην ποιοτική έρευνα αφού δείχνουν ότι οι ερωτηθείσες είναι πιο πιθανό να αναγνωρίσουν τη σημασία συγκεκριμένων κινήτρων και προτύπων συμπεριφοράς στις ζωές των άλλων (σε αυτή την περίπτωση, συναδέλφων). Επίσης, τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν έρευνες που δείχνουν ότι η επιλογή επαγγέλματος επηρεάζεται από αντιλήψεις για

έμφυλους ρόλους και ικανότητες αν και αυτό γίνεται πολλές φορές ακούσια (Correll, 2001).

Δεύτερον, οι περισσότερες φοιτήτριες παρουσιάζονται να είναι ικανοποιημένες με την επιλογή των παιδαγωγικών παρά τη δραματική επιδείνωση των προοπτικών απασχόλησης την τελευταία δεκαετία. Σε γενικές γραμμές, οι ερωτηθείσες δεν φαίνεται να παρουσιάζουν συμπτώματα γνωστικής ασυμφωνίας, η οποία μπορεί να παρατηρηθεί σε καταστάσεις όπου οι προσδοκίες καριέρας ενός ατόμου δεν πληρούνται. Πολλές φοιτήτριες δείχνουν να πιστεύουν ότι η διδασκαλία για αυτές ήταν θέμα προσωπικού πεπρωμένου. Φυσικά, η απροθυμία των φοιτητριών να εκφράσουν αμφιβολίες σχετικά με την αρχική τους επιλογή μπορεί να αποτελεί ένδειξη ισχυρής εσωτερικής υποκίνησης στην επιλογή κλάδου σπουδών. Ωστόσο, προηγούμενες μελέτες των κινήτρων των φοιτητών στην επιλογή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο δείχνουν τη σημασία των εξωγενών παραγόντων υποκίνησης (βλέπε, για παράδειγμα, Menon, 1998, 2008). Έτσι, η έλλειψη αμφιβολίας από την πλευρά των φοιτητριών μπορεί να σχετίζεται με ένα έλλειμμα στις φιλοδοξίες τους, το οποίο περιορίζει τις εναλλακτικές λύσεις για τις σπουδές και την καριέρα τους σε θέσεις εργασίας που θεωρούνται κατάλληλες για τις γυναίκες.

Τρίτον, οι φοιτήτριες τείνουν να είναι αισιόδοξες για το μέλλον σε σχέση με την εξέλιξη της καριέρας τους στη διδασκαλία. Έχουν επίγνωση του γεγονότος ότι οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται σε θέσεις ηγεσίας στην εκπαίδευση, κάνοντας αναφορά στη βιβλιογραφία για θέματα φύλου στην εκπαίδευση και σε πληροφορίες που έλαβαν στα πανεπιστημιακά τους μαθήματα. Ωστόσο, δεν στέκονται σε αυτές τις πληροφορίες, υιοθετώντας μια αισιόδοξη στάση και επενδύοντας στην ελπίδα για το μέλλον. Σε πολλές περιπτώσεις εκφράζουν την άποψη ότι τα άτομα που εργάζονται σκληρά θα επιτύχουν στο χώρο

εργασίας, ανεξάρτητα από το φύλο τους. Ωστόσο, την ίδια στιγμή, οι ερωτηθείσες αναγκάζονται να παραδεχτούν την ύπαρξη των στερεοτύπων φύλου, καταλήγοντας σε αυτό που μία από τις φοιτήτριες περιέγραψε ως «αντίφαση». Από αυτή την άποψη, τα αποτελέσματα υποστηρίζουν τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών που δείχνουν τις γυναίκες να εκφράζουν αντικρουόμενες και διαφορούμενες απόψεις σχετικά με τις διακρίσεις φύλου, που χαρακτηρίζονται από αντίσταση σε φεμινιστικές θέσεις (Hall & Rodriguez, 2003).

Συνοψίζοντας, τα ευρήματα της παρούσας μελέτης αναδεικνύουν τις πιθανές επιπτώσεις των στερεοτύπων φύλου στις επιλογές εκπαίδευσης και καριέρας των φοιτητών, αλλά και το ότι αυτές οι επιδράσεις ίσως να μην αναγνωρίζονται από τις ίδιες τις γυναίκες. Φαίνεται ότι η πληροφόρηση για τα στερεότυπα φύλου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μπορεί να απορριφθεί ή να μην ληφθεί υπόψη. Αυτό δείχνει την ανάγκη για ευαισθητοποίηση των γυναικών σε προγενέστερα χρονικά σημεία με σκοπό να συνειδητοποιήσουν τον ρόλο των στερεοτύπων που μπορούν να επηρεάσουν τη ζωή τους. Είναι σημαντικό για τις γυναίκες να αποκτήσουν επίγνωση των επιδράσεων των στερεοτύπων φύλου πριν από τη λήψη αποφάσεων που μπορούν να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στη μελλοντική ανάπτυξη και εξέλιξη της καριέρας τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Blackmore, J. (1999). *Troubling women: Feminism, leadership and educational change*. Buckingham: Open University Press.
- Catterall, M., & Ibbotson, P. (2000). Using projective techniques in education research. *British Educational Research Journal*, 26, 245-256.
- Coleman, M. (2001). Achievement against the odds: The female secondary headteachers in England and Wales. *School Leadership and Management*, 21, 75-100.

- Coleman, M. (2007). Gender and educational leadership in England: A comparison of secondary headteachers' views over time. *School Leadership and Management*, 27, 383-399.
- Correll, S. J. (2001). Gender and the career choice process: The role of biased self-assessments. *American Journal of Sociology*, 106, 1691-1730.
- Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (2017). *Ετήσια έκθεση 2015*. Ανακτήθηκε 28 Ιανουαρίου 2017 από <http://www.eey.gov.cy>.
- Dolan, S. L., Bejarano, A., & Tzafrir, S. (2011). Exploring the moderating effect of gender in the relationship between individuals' aspirations and career success among engineers in Peru. *The International Journal of Human Resource Management*, 1, 1-22.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Hall, E. J., & Rodriguez, M. S. (2003). *The myth of post-feminism*. *Gender and Society*, 17, 878-902.
- Marini, M. M. (1978). Sex differences in the determination of adolescent aspirations: A review of research. *Sex Roles*, 4, 723-753.
- Menon Eliophotou, M. (1998). *Factors influencing the demand for higher education: The case of Cyprus*. *Higher Education*, 35, 251-266.
- Menon Eliophotou, M. (2008). Perceived rates of return to higher education: Further evidence from Cyprus. *Economics of Education Review*, 27, 39-47.
- Metz, A. J., Fouad, N., & Ihle-Helley, K. (2009). Career aspirations and expectations of college students' demographic and labour market comparisons. *Journal of Career Assessment*, 17, 155-171.
- Shakeshaft, C. (1987). *Women in educational administration*. New York: Sage.
- Wang, H., & Fwu, B. (2002). A backup choice or not? Pre-service graduate students' views of choosing teaching as a career in Taiwan. *International Education Journal*, 3, 33-46.